

I had noticed the peculiar opposing characteristics of humility and thorny aggression in Janáček's relationship with the head of opera František Neumann. [...] And yet it was with amazement that one day I saw the gentle and tactful Neumann throw Janáček's score from the conductor's stand with the words, "This simply cannot be played!" And who would have believed it, but at that moment Janáček was transformed into a humble, unprotesting old man who picked up the score from the ground and silently slid away from the orchestra. [The score was for *Káťa Kabanová* and had been copied out by Gustav Homola, but contained a large number of mistakes – note J. Z.] Of course, not all of the disputes between the conductor and the composer were so tragic. More often they were taken off into serene understanding. Leoš Janáček was an extremely inquisitive and touchy composer – one of those who wouldn't miss even one rehearsal of their work; they are everywhere – on stage, in the corridors, at rehearsals, in the theatre offices, with the orchestra, in the ballet hall, hovering around the répétiteurs at the piano, discussing the tunings of individual instruments, and naturally during orchestral rehearsals they sit in the front row behind the conductor, constantly interfering in his work, stubbornly pointing things out, objecting, improving, requesting, pleading, but mainly...losing their tempers! During one of the last rehearsals for "The Little Vixen" Janáček was again having one of his demanding days, full of his own ideas, of sudden inspiration and new proposals. One of the sections seemed too forceful to the composer and so he reprimanded Neumann once, then twice, telling him to 'quieten down that racket!' And during the interval he returned to this section once again, lecturing the conductor to the effect that, 'It's not about trying to wake the dead from their eternal sleep!' The rehearsal continued and the tricky section had to be repeated. Before going over the disputed bars Neumann tapped his baton and cordially warned the brass section, 'Gentlemen, we will go over this passage in the lightest *piano!* You see, Maestro Janáček

Obr. 109./ Fig. 109. Milénův návrh titulního listu klavírního výtahu./ Milén's design for the title page of the piano score.

maximální energii finalizaci díla i jeho scénické podobě během zkoušek, potvrzuje i dopis Kamile Stösslové z 2.–3. listopadu 1924: „Byl jsem při zkouškách stále; myslím, že bude co slyšet i vidět i přemýšlet.“⁷⁷

Janáčkova hospodyně Marie Stejskalová vzpomíná, jak byl Janáček průběhem zkoušek nadšen:

Z brněnské premiéry Bystroušky měl pán velkou radost. Ze zkoušek chodíval domů se smíchem, jak se učí zpěváci lézt po čtyřech. Šéf opery Neumann, režisér Zítek a malíř Milén, který navrhoval výpravu, udělali z Bystroušky tak krásnou věc, že to i pána překvapilo. Když prý při generální zkoušce dohráli konec třetího jednání, jak se revírníkovi zdá o malé Bystroušce, místo ní chytí skokánka a ten mu zpívá: – Totok nésu já, totok beli dědóšek. Oni mně o vás ve-ve-vekládali –, pán prý plakal a řekl režisérovi, který stál vedle něho:– Toto mi musíte zahrát, až umřu.⁷⁸

Jak se blížila premiéra, vycházelo u nás i ve světě mnoho upoutávek, které naznačovaly, že hudební veřejnost čeká na Janáčkovo nové operní dílo s obrovským napětím a zájmem.

Slavná světová premiéra opery *Příhody lišky Bystroušky* se konala v brněnském Městském divadle (divadle Na hradbách) 6. listopadu 1924. Ohlas byl obrovský a sám autor byl s nastudováním spokojen. O průběhu premiéry jsme informováni ve vzpomínkách Marie Stejskalové:

Při premiéře byl zas velký úspěch, věnce, kytice; v té sezóně se Bystrouška dávala šestnáctkrát [čtrnáctkrát – pozn. J. Z.]. Z jednoho daru k premiéře měl pán obzvlášť radost. Jeho dlouholetému dodavateli čepic a klobouků Landovi z Běhounské ulice se Bystrouška tak líbila, že pána pozval, aby si v jeho obchodě vybral ten nejkrásnější klobouk. Pán mu za to dal klavírní výtah *Lišky Bystroušky*. Před premiérou byla u nás svačina, po ní večere u Polenků. Co se pamatují, byli na ní Brodovi, Kurzovi, Maixnerovi, pan Nebuška.⁷⁹

Reakce recenzentů byla v podstatě jednotná, chválili skladatelovu operu, především její hudební stránku, režijní i výtvarné pojetí i hudební nastudování:

Zvíře musí být zvířetem, člověk člověkem. Způsob, jakým Otakar Zítek řešil tento problém, v němž se nemohl opřít o běžnou zkušenost, svědčí výmluvně o jeho vskutku tvůrčích schopnostech. Herecký projev zvířat je u něho ve shodě s hudbou čerpán z fyzických i psychologických vlastností zvířete, přizpůsobuje se pružně situaci, a vystupuje-li zvíře společně s člověkem, dověd Zítek celkem prostými způsoby, zejména vhodným umístěním, naznačit vždycky správnou proporci a dodat zdánlivě nekomplikovanějším, ba nemožným situacím plno přirozeného života. Jevištní úspěch *Bystroušky* je především zásluhou Zítkovou, která daleko roste nad význam průměrného režijního výkonu. V přátelské součinnosti se Zítkem vytvořil kostýmní návrhy Eduard Milén a učinil tak zcela ve slohu Janáčkova díla a režisérových intencí s vybraným vkusem, smyslem pro výtvarnickou stylizaci, která nijak neohrozila realistické názornosti i dekorativní účinnost. Na této vysoké úrovni bylo také řešení scény, jež je společným dílem Zítkovým a Milénovým. Hudební provedení je sice odpovědným úkolem, ale nikoliv problémem. Vedl je bezpečně a pečlivě ředitel Neumann.⁸⁰

Vyzdvíženy byly i pěvecké výkony Hany Hrdličkové-Zavřelové coby Bystroušky, Arnolda Flögla jako Revírníka a Boženy Snopkové v úloze Zlatohřbítka. Ta v souvislosti s rolí Lišáka vzpomínala: Zpívala jsem v Bystroušce lišáka – k Vánocům mě poslal Leoš Janáček koš s krásným bažantem. Šla jsem se poděkovat. Janáček se usmál a tím svým krátkým způsobem řekl: „To mají lišky rady.“⁸¹ Do skladatelovy smrti měla inscenace 17 repríz a vynesla mu tantiémy ve výši okolo 16 000 Kč. Zajímavostí je, že *Liška* byla uvedena 22. března 1925 pro večer legionářů